

GEOGRAFISKA NOTISER

*MEDLEMSBLAD
FÖR GEOGRAFILÄRARNAS
RIKSFÖRENING*

N:r 4 1945
DECEMBER
ÅRGÅNG III

I N N E H Å L L :

Gunnar Malmberg: En modell av
The Royal Docks i London.

Dagsaktuell geografi:

Helge Nelson: Nybyggar- och
kolonisationsländerna på södra
halvklotet. I. Argentina.

Folkskolans läsebok

Geografi

II.

Europa (utom Sverige)

Utarbetad av

Gunnar Engström och Gustaf Wilske

Med 96 ill. och 28 kartor.

Inb. kr. 3:—, netto för skolor 2:50.

I början av år 1946 utkommer:

III.

De främmande världsdelarna

Utarbetad av

Gunnar Engström, Gustaf Wilske och Folke Åkesson

SVENSKA BOKFÖRLAGET

GEOGRAFISKA NOTISER

MEDLEMSBLAD FÖR GEOGRAFILÄRARNAS RIKSFÖRENING

Redaktion: H. NELSON (Redaktör och ansvarig utgivare), K. E. BERGSTEN, N. BJÖRSJÖ, GERD ENEQUIST, S. SWEDBERG, THEKLA THUNBERG, J. WESTIN.
Redaktionens adress: LUND.

Årgång III.

December 1945.

N:r 4.

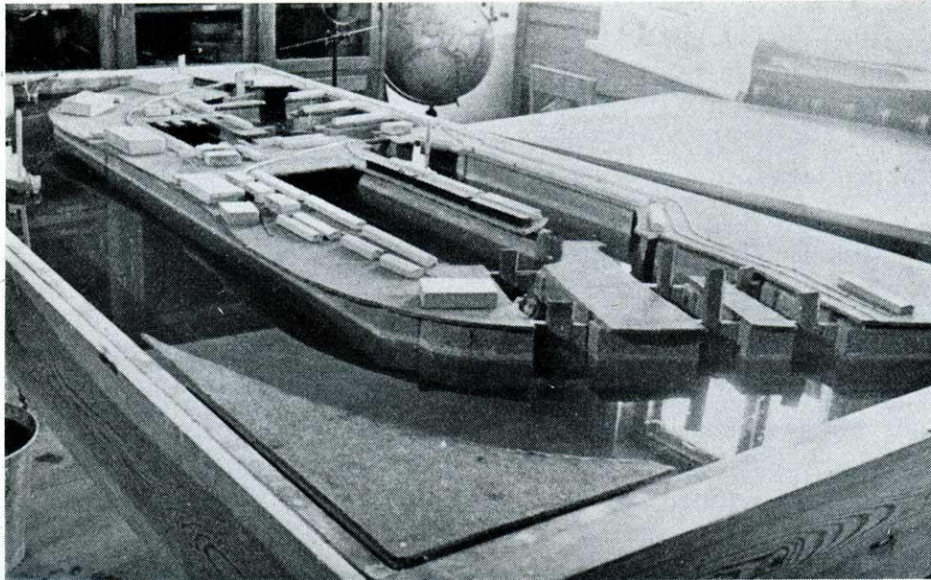
EN MODELL AV THE ROYAL DOCKS I LONDON

När det gäller att fånga elevernas uppmärksamhet och förmå dem att tillgodogöra sig undervisningen, är det av vikt, att man på allt sätt underlättar deras tankearbete. Man bör ej vädja blott till hörseln utan även i största utsträckning till det receptiva sinne de förfoga över i sin syn — och helst samtidigt. Text, muntlig och skriftlig, matas skolungdom med till leda, men synintrycken måste berikas. Man följer lättare och villigare med, om man får både höra och se. Våra läroböcker i geografi äro rikt illustrerade, men utnyttjas dessa bilder? Författarna äro själva försumliga därvidlag, genom att de i ett kursmoment ej hänvisa till bilder på andra ställen i boken, vilka ju även kunna belysa andra ting än det de närmast avse att visa.

Bilder behöva då och då ersättas med filmer men även sådana kunna vara svåra att följa. Nödig överskådlighet nås kanske med en modell, ej minst om den som den avbildade är »arbetande». Avsikten är att demonstrera en hamn, som är konstruerad med hänsyn till tidvattnet (i London 6 m). Det gällde att kunna visa, dels att fartygen måste ligga i docka för att ej influeras av tidvattnet, dels att de kunna gå ur och i dockan när som helst, om passagen sker via sluss. Londons Royal Docks valdes som exempel dels på grund av sin storlek och dels för den goda vägledning för modellkonstruktionen, som gavs i Svensk Uppslagsboks karta över Londons hamnområde och dess foto över två av bassängerna i The Royal Docks.

Modellen är 10 cm hög, 82 cm bred och 176 cm lång, skalan drygt 1 : 3 000. Som fotot visar, är modellen vid demonstrationen nedsänkt i en plåtlåda (av dessa mått), som befinner sig under den avtagbara skivan på ett av arbetsborden i Karlskrona läroverks geografiska institution. (Lådan kan begagnas till diverse experiment och modellbyggen t.ex. i sand.) Denna modell kan efter demonstrationen tas upp och ställas undan till nästa gång man vill ha den. Modellens botten utgöres av en rektangulär masonitskiva (väl linoljad). På den resa sig kajerna, plankbitar, fastspikade med flathuvudnubb och med oljefärg i underkanten för tätning. »Markytan» är även masonit, hus och kolupplag av trä, järnvägar markeras med dubbla järntrådar. Till höger på bilden synas två spår. Dockportarna bestå av två hoplimmade skivor, i den ena finnes ett litet hål för vattnet, i den andra är ett skjutbart lock infalsat, som sluter och öppnar hålet. Slussningar kunna alltså handgripligen beskrivas och utföras av såväl lärare som elever (flera på en gång). För att dockvattnet ej skall förbrukas för snabbt vid slussningarna kommunicerar det med det vattenfyllda rummet under »markytan» (vilket inte har någon motsvarighet i verkligheten). Andra modifikationer, som betingas av önskemålet att kunna utföra slussningar med modellen, är, att slusskanalernas bredd överdrivits i förhållande till skalan liksom hamnbassängernas storlek. Dessas form har förenklats. Även bebyggelsen har därför måst återges lite summariskt. Slutligen äro båtmodellerna för stora. Detta måste ju påpekas vid demonstration. Man kan jämte de stora ha någon mera skalriktig båtmodell och kan med löstagbara masonitskivor markera slusskanalernas rätta bredd.

I plåtlådans botten är ett avlopp, som gör det möjligt att reglera vattenståndet och visa tidvattnet. Genom en vid gummislang tappas vattnet ner i en spann (ebb), och vill man så åstadkomma flod, höjer man bara spannen, varvid vattnet går samma väg tillbaka. Demonstrationen av hamnens funktion börjar lämpligen härmed. Man kan framhålla, att de stora båtarna ej kunna gå så långt uppför floden annat än vid högvatten. För att ej få bottenkänning vid ebben måste de dockas. Båtar, som ligga på floden, höjas och sänkas med tidvattnet och kunna ej ligga vid kaj utan få förtöjas på andra sätt. Om dockan är försedd endast med en enkel dockport, kunna fartygen gå ut och in blott vid lika vattenstånd i flod och docka. Detta kan man visa genom att sluta bara den ena dockporten i en sluss. Om man öppnar ventilen, sjunker ju vattenståndet i hela bassängen. Sedan demonstreras den förutnämnda betydelsen av slussförbindelse mellan

Modell av The Royal Docks. Foto lektor Danver.

flod och docka. Fartyg, som kunna gå upp vid lågvatten och som skola lägga till vid kaj, kunna alltså tack vare slussen gå in i dockan (och andra ur) trots nivåffferens. Detta är ju principen i en hamn av denna typ. Denna princip är emellertid svår att åskådliggöra utan modell. Med en dylik kan var och en utföra en slussning egenhändigt, och det torde vara ett både effektivare och roligare sätt att lära sig begripa saken än genom muntlig beskrivning eller bild.

Modellen åskådliggör en viktig ekonomisk-geografisk miljö, tidvattenshamnen, men The Royal Docks utgöra i och för sig en mycket imponerande anläggning. Demonstrationen åtföljes därför lämpligen av storleksuppgifter och jämförelser. Dockområdet är med sin kajlängd om c:a 2 mil en dubbelt så stor hamn som Göteborg och har en femtedel av Londons kajlängd. Dockområdet, mäter en halv mil i längd. — De stora kolupplagen föranleda en s.k. intelligensfråga: Ex- eller importerar London kol?

Slutligen vill jag framhålla att även fysikundervisningen kan ha användning av en dylik modell, då en sluss utgör en viktig (i undervisningen förbisedd) form av kommunicerande kärl.

GUNNAR MALMBORG.

DAGSAKTUELL GEOGRAFI.

NYBYGGAR- OCH KOLONISATIONSLÄNDERNA PÅ SÖDRA HALVKLOTET.

I. *Argentina.*

Gamla Världens och Amerikas kontinenter avsmalna mot söder. Varken Afrika eller Australien nå långt in i tempererade bredder. Det blir därför ej mycket land på sydhalvklotet, som med fördel kunnat koloniseras av de vita; det finns där intet bälte, som i likhet med det på norra halvklotet breder ut sig över väldiga landvidder och ha hundratal miljoner invånare av vit härkomst.

På sydhalvklotet ha ej blott de möjliga områden, som kunnat koloniserats varit mindre, utan vägarna dit från de vitas centralhem i Europa ha varit längre. I Sydamerika är det blott i Argentina och Uruguay, i Sydbrasilien och Chile, som en relativt oblandad vit befolkning lever. Den kan skattas till högst 35 miljoner människor. — I det tropiska Sydamerika (i Brasilien och inom Anderna) har uppblandningen mellan de vita och infödda eller negrer gått mycket långt och i denna överblick skall jag lämna dessa områden åsido. De utgöra ej heller några nutida nybygger- och kolonisationsområden i nämnvärd skala för vit befolkning.

Sydafrika har endast på ett relativt begränsat område en övervägande vit befolkning, och dess två miljoner vita utgöra ett mycket blygsamt inslag i dess mörkhyade folkvärld.

Läggas så härtill Australiens 7 miljoner vita på en yta $\frac{3}{4}$ så stor som Europas samt Nya Zeelands $1\frac{1}{2}$ miljoner ha vi nått en första överblick över den söndersplittrade zon av halvöar och öar, som bebos av vita på sydhalvklotet. Det är en folkvärld på föga över 45 miljoner.

Viktigast av densamma är Sydamerikas, särskilt Argentinas och Sydbrasilien. Det har också varit den romanska stammens, spanjorers och portugisers viktigaste kolonisationsområde.

I Sydamerika finns på Argentinas och Uruguays pampas en motsvarighet till de prärier och stäpper, som i Sydryssland, Sibirien och Nordamerika blivit nybyggerområden och sädesbodar.

År 1535 fördes de 72 första hästarna till Argentina, och år 1555 kommo med bröderna Goes de första 7 korna och 1 tjur till Argentina. De fördes från Buenos Ayres in i landet till Asuncion. En viss Gaëta övertog transporten och erhöll för det lyckliga fullföljandet av upp-

draget en av korna. Det var naturligtvis en stor ersättning, och därav härleder sig ett paraguayskt ordspråk: Dyrare än Gaëtas ko.

Några år innan hade Isala från Inkariket, som spanjorerna erövrat, fört med sig får och getter. Enligt historieskrivaren hade de t.o.m. räddat Isala och hans följe från undergång, då de förhindrat överfall från en indianstam, som om natten omringat lägret, vilket väcktes av djurens oroliga bråkande.

Mulåsnor infördes till gruvdistrikten och spriddes till Argentina.

Djuren förvildades och ökades i utomordentlig skala. Vid mitten av 1600-talet omtalar en resande, huru väldiga flockar av förvildade hästar, hornboskap, får och getter, alla av spanska raser, strövade omkring på pampas.

En jesuitpater omtalar år 1721, att varje invånare av stäppens oöverskådliga hjordar hade rätt att ta ut 12.000 djur, och tillägger: För ett större antal måste han söka ståthållarens tillstånd.

Men den allmänna utvecklingen var långsam, ty Spanien hindrade koloniens ekonomiska blomstring, och även sedan Argentina vunnit självständighet hämmades utvecklingen genom inbördesstrider och revolutioner. Det är framför allt från 1880-talet, som landet utvecklats på grund av en stark invandring, särskilt av italienare och spanjorer från Europa. Då börjar pampasslättarnas besittningstagande för en alltmer rationell boskapsavel och deras omvandling till vete- och majsfälter på allvar. Det är en utveckling i efterhand av den som förut skett i Nordamerika. Denna nybyggarkultur har fått sin speciella och från Förenta Staternas och Canadas skilda karaktär på grund av den romanska folkstammen och en skiljaktig historisk tradition men har också många gemensamma drag med den nordamerikanska kolonisationen och uppodlingen.

I hela sin omfattning är Argentina ett land på 2.800.000 kvkm yta, fem gånger så stort som vårt land och mer än dubbelt så långt i nord-sydlig sträckning. I N når det till vändkretsen, i S till 55°. Om vi tänka oss landet överfört på norra halvklotet, skulle det sträcka sig från mitten av Sahara till Skåne, men det sköljes i söder av ett långt kallare hav än det som omger Sydsverige.

Längst i N är det ett subtropiskt område, där sockerröret kan växa, där försök göres med gummi och särskilt bomullsodlingar, men där kulturområdena äro små. Det är framför allt en buskstäpp, delvis undanträngd av glesa skogar av det hårda röda quebrachoträdet. Dessa täcka en yta, som i storlek är nära Sveriges. De tillåta en stor export

av quebracho, det allmänt använda garvämnet. Stora utländska bolag äga här oerhörda arealer.

Söder därom i en vid ring om La Platas mynningsvik breder sig pampas slätter, nu till stor del odlade vidder. Åt väster och söder gå de över i torra stäpper, men vid och nära Andernas fot i väster ha vattendragen utnyttjats och skapat härliga odlingsoaser med vin och sydfrukter.

Patagonien bildar det stora gräslandet i södra Argentina. Det omfattar en yta nästan så stor som Sveriges men har bara 100.000 invånare.

Befolkningens och näringslivets tyngdpunkt ligger på pampas, och åkerbrukszonen sträcker sig här från La Plataviken i en vid cirkel med en radie från Buenos Aires på 700 km åt söder, väster och norr. Området kan sägas begränsas av linjen för tillräcklig årsnederbörd för åkerbruk. Nederbörden faller mest på sommaren, men den faller ofta ojämt och torka är ej ovanlig. Detta centrala jordbruksområde har ungefär $\frac{1}{4}$ av Argentinas yta men $\frac{9}{10}$ av dess folkmängd.

År 1872 var den odlade arealen 5.800 kvkm, nu är den 260.000 och har nära 50-dubblats på 2 mansåldrar, men än är blott $\frac{1}{10}$ av Argentinas yta uppodlad. Argentina har lika mycket åker som Tyskland eller Frankrike med deras mångdubbla folkmängd, och dess odlade areal är jämförlig med Canadas. Ej att undra på om en oerhörd export kan äga rum, när landet ej ännu räknar mer än 14 miljoner invånare (1870 1,8 miljon).

I det fuktigare och varmare området vid La Plata odlas majs och lin. Argentina utför större delen av sin skörd av majs, vete, havre och lin. Det är världens största exportör av majs och linfrö, det ligger ofta även som nummer ett ifråga om vete och är likaså en av världens största exportörer av havre. Under det nyss avslutade världskriget har odlingen av oljeväxter, särskilt solrosor, oerhört ökats.

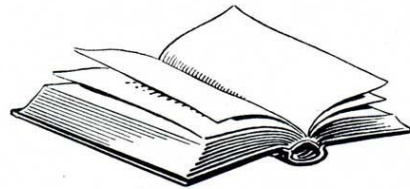
Det är inom det väldiga åkerbruksområdet inom en radie av 700 km från Buenos Aires, som också den största delen av Argentinas boskapsstock finnes. Dess 32 milj. nötboskap beta året om på väldiga lucern(alfalfa)fält, vilka delvis tagit stäppernas plats. Lucern odlas på lika stor yta som vete; båda inta nära fjärdedelen av den odlade arealen. Man kan föda ungefär 4 gånger så många djur på en yta lucern som på en lika stor yta beväxt med stäppgräs. Lucernens kväverikedom förbättrar jorden. Fårskötseln drives allttjämt mycket i åkerbruksområdet men förskjutes alltmer till betesmarkerna. De spanska merinos-

fåren, som hölls för sin ull, ha trängts undan av engelska köttfår i stor utsträckning.

Argentina är de väldiga jordegendomarnas land men det är en stadig riktning till deras förminskning. Endast $\frac{1}{3}$ av arealen brukas av ägare, medan $\frac{2}{3}$ brukas av arrendatorer. Många av storgodsens, »estancias», ha uppkommit genom förlänningar under den spanska tiden eller indiankrigen under förra seklet. Det finns dylika storgods på 50.000 hektar och mera, och en godsägare kan i skilda estancier ha en jordareal så stor som ett av Sveriges mindre län. Jordfördelningen är det stora problemet i Argentina och dess lösning i riktningen av storgodsens förminskning och uppdelning är nödvändig för utvecklingen av landets resurser och en ökad folkmängd. Argentina med Uruguay och Sydbrazilien är sydhemisfärens största framtidsland, såsom åkerbruks- och odlingsland.

Argentinas ekonomiska ställning och framtidsförhoppningar ha stärkts av att det tack vare två världskrig har kunnat friköpa en stor del av det utländska, särskilt engelska kapital, som varit nedlagt i dess näringsliv. Detta senare har också på grund av krigsårens minskade handel och transportsvårigheter tvingats till större mångsidighet, varigenom Argentina blivit ekonomiskt självständigare. Dess industriella svaghet är dess brist på järn och kol, men oljekällorna ge en ökad produktion och gävo 1943 70 % av konsumtionen. Industrien har snabbt ökats. 1935 sysselsatte den 538.000 anställda, men 1944 ej mindre än 940.000. Viktigast äro livsmedels-, textil-, maskin- och metallindustrierna. De kemiska industrierna ha visat en stark tillväxt under världskriget, likaså produktionen av lädervaror, glas och porslin. Överhuvud räknar man med en långt större konkurrenskraft hos Argentinas industrier nu än före det andra världskriget. Man synes också besluten att genom tullar skydda industrier av »nationellt intresse».

HELGE NELSON.

EN
AVHANDLING
ELLER
UPPSATS

med gediget innehåll bör vara sakligt och sobert illustrerad. Ni får goda råd av erfarna fackmän hos

GENERALSTABENS
LITOGRAFISKA ANSTALT

Postfack, Stockholm 1

Filmskioptikonapparaten

PANOS

- Svensk tillverkning -

samt

Norstedts
Film bilder

— moderna hjälpmedel för
geografiundervisningen —

Katalog sändes på begäran.

P. A. NORSTEDT & SÖNER
Skolavdelningen STOCKHOLM

SKOGEN OCH VAD DEN GER

Del. I. Från skogen till sågverket

Den första filmen i en ny serie står härmed till geografilärarnas förfogande. Mycket smickrande omdömen om den ha redan fällts av både representativa pedagoger och skogs-sakkunniga.

SKOGEN OCH VAD DEN GER redigeras av fil. lic. Allan Weinhausen och överlärare Hilding Flinck. Den avser att ge en utförlig och belysande skildring av svensk skogshantering och trävaruindustri och kommer på så sätt att fylla ett verkligt behov i undervisningen.

Detta är en av de många nya filmerna i Skolfilmavdelningens *Katalog nr 11*, som är under tryckning och beräknas utkomma omedelbart efter nyår.

Vänd Er i skolfilmfrågor till

SVENSK FILMINDUSTRI

SKOLFILMAVDELNINGEN

Kungsgatan 36

STOCKHOLM